

EL PERFECTUM PRAESENS EN CATALÀ

1. Examinar els valors dels paradigmes verbals en les llengües romàniques és sempre atraient, sobretot pel que fa referència als de l'esfera del passat. En aquest breu article volem aportar una nota breu sobre els valors dels paradigmes de pretèrit del verb en català a partir d'alguns textos en aquesta llengua tenint en compte, alhora, els diferents estudis que analitzen aquest problema, així també com les gramàtiques del català contemporani i d'èpoques anteriors¹.

2. És cert que si la situació atrau en cada llengua romànica és perquè el llatí posseïa, si més no en el mode actiu, tan sols formes simples del que anomenem «perfectum» –el nom no ens ha d'induir a error-, mentre que les llengües romàniques coneixen respecte al CANTAVI llatí dos paradigmes. El català, per exemple, té el simple *cantí*, hereu del llatí, i el compost *he cantat*, una creació comuna en les llengües romàniques. Anomenarem aquest paradigma romanç pel seu valor originari, ço és *perfectum praesens*, present perfecte, ja que expressa el resultat en l'esfera del present d'una acció que ha succeït en el passat. Es formà així una oposició que el llatí tan sols coneixia de manera excepcional, la dita oposició es manté almenys en la llengua escrita d'avui dia, però no en la mateixa mesura en totes les llengües romàniques, i en algunes d'elles tan sols en la llengua literària, però no pas en la parlada. Més atraient és encara la situació del català, car crea un altre pretèrit format amb l'auxiliar *anar*, pretèrit que desconeixen les altres llengües romàniques.

Abans que res, voldria remarcar que, en avaluar els dos paradigmes del pretèrit (considero que els termes de la lingüística francesa, *passé simple* i *passé composé* són els que millor s'hi aduen) no queda massa clar que en aquest contrast existeixi una oposició aspectual. L'aspecte, si més no segons la visió d'un parlant d'una llengua eslava, entre els que m'hi trobo, tan sols existeix en les llengües romàniques en l'oposició perfectiu-imperfectiu, fet que hom pot percebre tant en la naturalesa de verbs com «*dizer-falar*», on el primer no és compatible en l'acte de parlar ja que l'acció és conclosa; com també, i especialment, en l'oposició pretèrit simple o compost – pretèrit imperfecte.

Però el pretèrit compost, *he cantat*, pot mantenir el seu valor originari de l'estat en el present com a resultat d'una acció passada: el sintagma va néixer a partir del verb HABERE que va deixar de ser un verb amb valor semàntic ple. És a dir, el sintagma romanç té el valor de veritable «perfectum» en oposició a la forma simple que va conservar el valor d'aorist, oposició que és característica de la morfosintaxi grega però que la sintaxi llatina desconeix.

3. El català, a banda del que hem explicat, planteja encara un altre problema. En opinió dels grans lingüistes catalans de l'època moderna, el pretèrit perfet simple ha desaparegut

¹ Hem consultat F. de Borja Moll, *Gramàtica històrica catalana*, Gredos, Madrid, 1952; Antoni M. Badia i Margarit, *Gramàtica catalana*, I-II, Gredos, Madrid 1962; Germà Colon, *Le parfait périphrastique catalan »va + infinitif*, Actes du IXème Congrès International de linguistique et philologie romane, Lisboa 1961.

de moltes zones i s'ha substituït pel pretèrit indefinit perifràstic (terme que utilitza Francesc de Borja Moll): *vaig cantar*². És molt probable que existeixi una exigència d'estil a la base del seu ús. Sembla ser que no es troba en els textos de caràcter administratiu: pel que fa al català medieval, hem consultat les cartes que es van intercanviar les cancelleries reials de Palerm i Barcelona i podem constatar que en aquesta correspondència administrativa no apareix el pretèrit indefinit perifràstic³.

Volem remarcar aquí que els grans estudiosos de la sintaxi iberoromànica constaten que per al català sí que existeix el valor originari del sintagma *he cantat*: l'anàlisi que trobem a Badia i Margarit és exhaustiva, vegeu p. 206 de la seva *Gramàtica catalana*⁴. Des del meu punt de vista s'ha de considerar l'anomenat «pretèrit perfecte actual» de Gili Gaya⁵ no necessàriament una acció, sinó una situació fora de l'esfera temporal. Gili Gaya 1970, par. 120, cita l'amarga lamentació d'Ovidi sobre la inestabilitat humana DONEC ERIS FELIX..., en la seva versió castellana: *Cuando veas que el mundo te ha abandonado, reflexionarás sobre la condición de los hombres*. L'il·lustre autor opina que els tres verbs són en futur, el verb *abandonar* en la seva forma analítica es converteix en un futur. Tal vegada seria més just pensar en un veritable *perfectum* que pogués expressar l'estat en qualssevol de les esferes temporals; en la frase que ens ocupa, la del futur.

Igualment podríem utilitzar, segons la meua opinió, exemples que aporta Badia i Margarit, 1962, p. 206: *cada dia a les set s'han acabat les classes; al matí quan arribem, ella ja ha escombrat tot el despatx*. Les formes verbals serveixen per expressar una situació, un estat que resulta, és cert, d'una acció anterior. En els dos exemples de Badia i Margarit fa referència a l'esfera del present; és força significatiu l'ús de la forma perifràstica en la versió castellana.

4. Voldríem comprovar l'existència del valor de *perfecte present* en els textos administratius de la cort aragonesa en passatges com *Lo rey de Sicilia ha entes be et complidament tot ço, quel rey darago li trames a dir*, abans del 14 de juny de 1290, on l'ús del sintagma contrasta amb el de pretèrit simple en *Reebem les letres vestres, en quens fayets saber*, 26 d'agost de 1290. La idea d'un resultat obtingut d'una acció anterior és més clara encara en el passatge on l'estat és presentat com a realitzat en el futur: *vos empero quan les dites C unças havets reebides, certificats nos per letres vostres*, 22 de març de 1290.

Per als textos més antics en català podem citar, de les *HOMILIES D'ORGANYÀ*⁶, alguns passatges on apareix el pretèrit compost que, segons el nostre punt de vista, té el valor de present perfecte, és a dir, expressa una situació, un estat en el present del moment en què es pronuncia la sentència: *Nós entrarem en la ciudad de Jherusalem e serà acabad tot zo*

² Moll (1952), cap. 491: »La combinació *vadeo + infinitivo forma en catalán el pretérito indefinido perifrástico, que en el lenguaje hablado ha sustituido al pretérito indefinido simple, determinando su desaparición en todos los dialectos excepto en el valenciano, el ibicenco y parcialmente en el mallorquín.«

³ En relació a la llengua administrativa a la cort aragonesa a Sicília hem examinat *Documenti per servire alla storia di Sicilia, Iª serie (diplomatica)*, principalment els volums XXIII i XXIV agrupats amb el títol de *Codice diplomatico dei re aragonesi di Sicilia*.

⁴ Badia i Margarit, cap. 206, distingeix molt clarament per als valors de pretèrit compost: a) una acció que s'acaba de realitzar, és a dir, el passat immediat: *he dit* (en acabar un discurs) »he dit, acabo de dir«; b) una acció realitzada en un període de temps que encara no s'ha acabat: *ha arribat aquesta matinada*; c) una acció anterior els efectes de la qual perduren encara avui: *la vida moderna ha destruït moltes tradicions*.

⁵ Samuel Gili Gaya, *Curso superior de sintaxis española*, Biblograf, 9ª ed., Barcelona 1970.

⁶ Citacions segons Jesús Moreno i Pedro Peira, *Crestomatía románica medieval*, Ediciones Cátedra, Madrid, 1979.

que de mi an escrit les prophetes; E quan éls no enteneren les paraules que él los ag dites, sí fét Nostre Séiner un preciós miracle; E.l ceg, quan ag vist, féd grans gràcies a Nostre Seinor. Seinors, audid avetz del ceg que Nostre Séiner allumenà, Dominica in L. a. Als *FURS DE VALÈNCIA* (JAUME I) llegim sobre la conducta dels reis : *E faén bé aquesta gràcia de justicia, porque nostre Senyor los hi à meses*. En el conte de Maria Egípcia (VIDES DE SANTOS ROSSELLONESOS) després d'una sèrie de pretèrits simples, utilitzats en la narració, n'hi trobem un de compost: *Vec-te que totes les mies obres t'è comtades, e precte que tu precs Déus per mi*.

També hem buscat les eventuals oposicions en la cèlebre novel·la cavalleresca catalana *Tirant lo Blanc*⁷. La narració, ço és, la cadena de fets passats, se serveix del pretèrit simple. En els diàlegs predomina el pretèrit compost i, de vegades, és possible de veure en el sintagma el valor originari de *perfectum*, encara que es vegi clar que en la majoria de passatges la forma verbal podria ser considerada com l'expressió d'una acció que pertany a l'esfera contigua al present, d'un passat proper. Tanmateix, de vegades es pot concebre el valor originari. En l'escena del filòsof calabrès a la cort reial de Sicília, cap. CX, se'ns narra el judici sobre un cavall que el rei volia comprar: *E per quant les someres tenen las orelles caigudes, lo cavall ha pres de la dida lo seu natural*, pàg. 348.

Afegim encara alguns passatges del català contemporani, de la revista Serra d'Or⁸. En els pocs exemples que presentem hom pot constatar que trobem el pretèrit compost amb valor de *perfectum* en oposició al pretèrit indefinit perifràstic, que ha reduït d'una manera considerable l'ús del pretèrit simple: *Avui, el món ha esdevingut tan complet*, pàg. 9; *Ja ha passat l'època en què gent tan contradictòria podia parodiar el que resultava versemblant*, pàg. 150; *Com que el Cos del Dret català va ésser promulgat el 1960 s'ha escolat, per tant, un decenni*, pàg. 204.

És ben evident que els sintagmes verbals analítics, que són més expressius, en molts casos més regulars i, en conseqüència, més senzills, tenen avantatge sobre els simples, i per això el seu ús és més estès. El pretèrit simple, *cantí*, apareix, pel que sembla, amb el seu valor equivalent al pretèrit indefinit perifràstic: *Possiblement el 1909 féu un viatge a París. El 1912 s'hi va instal·lar*, pàg. 47; *Autor teatral, novel·lista i poeta, des de l'any 1956 en què va publicar el seu primer llibre de poemes [...] Un bon dia en sentí l'atracció*, pàg. 54. La raó d'utilitzar dos mitjans amb un mateix valor sembla que respon a un desig de variar. Les veritables oposicions són únicament les que examina Badia i Margarit, p. 206.

* * *

Hem fet un intent d'esclarir, mitjançant alguns passatges de català literari, l'existència del valor originari del sintagma *he escrit*, continuador del llatí HABEO SCRIPTUM per la seva forma. Igualment, i a partir d'una petita relació d'exemples, petita si es té en compte l'ampliació del seu ús a altres valors sintàctics, hem intentat esclarir el que, segons la nostra convicció, és el seu valor semàntic originari, el de present perfecte.

⁷ Joanot Martorell/Martí Joan de Galba, *Tirant lo Blanc*, Editorial Ariel, 2a ed., Barcelona 1982.

⁸ Serra d'Or, any XIV, Abadía de Montserrat, 1972.

Za razliko od drugih romanskih jezikov pozna katalonščina za izražanje dejanj ali stanj v preteklosti razen enostavnega in sestavljenega preterita še paradigmo *vaig cantar*, torej analitične oblike, tvorjene s pomočjo glagola ANAR, in ta je v govorjeni besedi pogostnejša kot iz latinščine podedovana enostavna oblika CANTAVI. V prispevku se ukvarjamo z rabo in vrednostjo sestavljenega preterita s pomočjo pomožnika HABERE (prim. it. *ho cantato*) in ta, ohranjen v vseh romanskih jezikih, je močno razširil svojo rabo. Tudi v katalonščini ima še zmeraj lahko vrednost pravega perfekta; služi torej za izraz stanja, ki je posledica v neki prejšnji sferi realiziranega dejanja. Takó izraženo stanje ni omejeno nujno samo na sedanost. Navedeni so primeri iz najstarejših katalonskih literarnih besedil, tudi iz znamenitega viteškega romana s konca 15. stoletja, *Tirant lo Blanc*, upoštevana pa je tudi raba v sodobni katalonščini, kot jo najdemo v reviji Serra d'Or, edini v katalonskem jeziku, ki jo je tudi pod frankizmom zmogla izdajati Opatija na Montserratu.